Kortenberg: ’s Lands Glorie

De man op de prent staart me streng aan. Hij is het nummer 128 in de reeks. Ik bezit drie donkergroene boeken van ’s Lands Glorie, de beroemde prentencollectie van Artis Historia. Ik zou u wel willen vertellen dat ik de boeken vond op de zolder van mijn ouderlijke huis, bestoft en mysterieus. Maar ik heb ze gewoon gekocht op het internet. Tot daar de romantiek. De enkele prenten die ik wel als kind bezat, spraken mij enorm aan. Ze brachten voor dit jochie de geschiedenis tot leven. Vooral de prent van Filips van Artevelde herinner ik me nog levendig. Een archetypische tekening van een koene ridder die heldhaftig de verte in tuurt. Ik wist begot niet wie Filips van Artevelde was, maar door die prent heb ik altijd, vrij inhalig, meer van de reeks willen hebben. Leve het internet!

Vrijheid

Léon Huens reserveerde op dat nummer 128 een tekening van Hertog Jan II van Brabant. Zoals ik al aangaf, staat hij er nors op. Misschien deed Huens dat met opzet. Jan II, de vreedzame, moest namelijk op een aantal weken voor zijn dood in 1312 een ernstige knieval doen: hij verleende een aantal voorrechten aan de bestaande standen in zijn hertogdom. Zijn overwinningen tegen de Brabantse steden ten spijt. Een mens zou voor minder zuur zijn. Wat voor hem persoonlijk een smadelijk einde van zijn leven was, plaatste zijn nagedachtenis desalniettemin op een gulden verhoog van onze geschiedenis. Zijn “Charter van Kortenberg” was de eerste tekst op het continent die de vrijheden van de standen omschreef. Ik zie de hertog, geheel historisch incorrect, in mijn verbeelding op zijn doodsbed met veel tegenzin de ganzenveer nemen om zijn initialen te pennen op het perkament. Zijn zegel maakt het document rechtsgeldig. Hertog Jan legde daarmee de fundamenten van de Blijde Inkomsten en creëerde een oervader voor de Amerikaans grondwet. Neen, ik overdrijf hier niet. Verderop leest u wat ik bedoel. Het charter is een primaire vorm van een grondwet voor het toenmalige hertogdom Brabant. ‘[…] alleen in Brabant groeide vanaf 1312 de traditie om bij de huldiging van een nieuwe hertog telkens op vreedzame wijze een bijgewerkte versie van de landprivilegies vast te leggen als een soort regeerovereenkomst tussen vorst en onderdanen.’ [1]

Wat staat er precies in?

De website van de heemkundige vereniging Erfgoedhuis Kortenberg (http://home.scarlet.be/~salens1/) beschrijft wat een stervende Jan II de Brabantse standen waarborgde. Ik vat voor u even samen:

1° Hij beloofde geen andere belastingen te vragen dan voor het ridderschap van de troonopvolger, voor het huwelijk van zijn dochter en voor eventueel losgeld voor een mogelijk hertogelijk gevangenschap na een veldslag (vrij normaal in die tijd);

2° Hij garandeerde eerlijke rechtspraak voor arm en rijk;

3° Hij erkende de vrijheden van de steden van Brabant;

4° Hij richtte een raad op, een ware voorloper van een parlement, waarin de adel (4 leden) en afgevaardigden van de 5 Brabantse steden (10 leden gebaseerd op de grootte van de steden) zetelden;

5° De raad zou driewekelijks te Kortenberg zetelen en zij zou controleren of de voorrechten werden gerespecteerd;

6° De raad kreeg inspraak in het beheer van het land;

7° Leden konden vervangen worden door nieuwe;

8° De raadsleden zwoeren bij de Bijbel dat het algemeen welzijn voorop stond;

9° Het volk verkreeg het recht om in opstand te komen wanneer de hertog en zijn opvolgers het Charter met de voeten zou treden.

Een belangrijke basis

Herleest u het lijstje eens goed. Een regelmatig vergaderend, ingezworen parlement werd opgericht dat het recht kreeg het land te beheren. Het werd desnoods toegestaan om in opstand te komen indien de vorst de wetten aan zijn laars lapte. Dat probeerden de hertogen sowieso in tijden van stedelijke zwakte. De tekst garandeerde een eerlijke rechtspraak en een vorm van eerlijke belasting (alsof dat eigenlijk wel bestaat…). ‘Een raad naast de vorst was niets nieuws, maar wel één, waar de burgerij zo’n overwegende invloed bezat, wel één die permanent gedacht was en die elke drie weken bijeen zou komen.’ [2] Dit werd in de vroege veertiende eeuw opgesteld en kende in die tijd alleen zijn meerdere in het bijna honderd jaar oudere Magna Charta (1215). Een charter dat de Engelse koning Jan (die zonder land) toegaf aan de baronnen, dat de kerk van de staat scheidde en opsomde welke vrijheden de koning zou garanderen. Voor de Brabanders diende het Engelse charter als voorbeeld. In tegenstelling tot Kortenberg zijn delen van de Magna Charta vandaag nog altijd van kracht als gevolg van het Engelse gewoonterecht waar geen grondwet bestaat. Zo garandeert het artikel 39 van de Magna Charta dat allerlei bestraffingen en vormen van vrijheidsberoving verboden zijn tenzij er een geldig vonnis van een geldige rechtbank aan te pas komt. ‘Van grotere betekenis […] is het algemene en fundamentele principe van het Grote Charter, namelijk dat ook het staatsgezag zich aan bepaalde rechtsnormen moet houden en dat een aantal individuele vrijheden en rechten van de vrije onderdanen onschendbaar zijn.’ [3] Het is een wezenlijk deel van de Britse ontwikkeling naar de parlementaire democratie. Tijdens de jaren van de Engelse Burgeroorlog (1639 – 1651), die een strijd vormde tussen de macht van het parlement en de vorstelijke macht, werd het als een symbool gebruikt. Volgens Winston Churchill werd in die tijd: ‘de glorierijke legende van het “Charter der Vrijheden der Engelsen” geboren.’ [4] In 2005 werd het document nog plechtig gefêteerd in het Britse parlement. Terecht merkte dezelfde Churchill dus op: ‘In latere tijden werd het document gebruikt als de grondvest van bestuurssystemen waar koning Jan noch de edelen ooit van hadden kunnen dromen.’ [5] Samen met het Kortenbergse charter vormde de Magna Charta een basis voor de Amerikaanse grondwet. Kortenberg bereidde de weg naar de latere Staten-Generaal voor die in de zestiende eeuw Filips II een halt toeriep. ‘De weigering van Prins Willem van Oranje om voor Alva’s rechtbank te verschijnen berustte o.a. op dit Brabantse charter en het beroep daarop was in dit geval meer dan een fictie, want ook Filips II had het in 1549 bij zijn inhuldiging moeten bezweren.’

[5] Die Staten-Generaal diende eveneens als een voorbeeld voor de politieke staatsinrichting van de Verenigde Staten zoals omschreven in de Amerikaanse grondwet. Ik heb me trouwens ooit laten vertellen dat het Amerikaanse motto ‘E pluribus unum’ (uit velen één, naar Vergilius) haar oorsprong zou kennen in de Verenigde Provinciën. Vandaag is de Amerikaanse constitutie exemplarisch voor de gehele democratische wereld.

Een vergeten verleden?

Geef toe. Kortenberg is iets waar wij als Lage Landers best trots op mogen zijn. De oudste neergeschreven vrijheden voor continentaal Europa werden tussen Leuven en Brussel bedacht en erkend. Maar wees nu even eerlijk. Kende u het Charter van Kortenberg? Wellicht deed het, net als bij mij, niet meer dan een belletje rinkelen. Wist u dat het dit jaar zijn 700de jubileum viert? Ik tot voor kort niet. Niet totdat mijn kinderlijke voorliefde voor geschiedenis ertoe leidde dat ik ’s Lands Glorie nog eens doorbladerde. Alleen in Kortenberg lijkt men dit unieke document te vieren. Zover ik weet, houdt het Vlaamse noch het federale parlement een feest. Nochtans danken zij onrechtstreeks hun bestaan aan Kortenberg. De Koning zal Kortenberg ook niet met een bezoek vereren, laat staan een telg van Oranje. Zou het niet meer dan passend zijn dat het Vlaamse parlement van 27 september (de verjaardag van het feestvarken) een heugelijke dag zou maken? De Vlaamse deelstaat mag zich vandaag zowel wat grondgebied als wat cultuur betreft de morele erfgenaam van dat Brabantse hertogdom noemen. Misschien moet de regering Peeters maar eens ter ere van de geest van Kortenberg een Vlaamse grondwet voorleggen? Wat jammer toch dat de Belgische constitutie dit niet toelaat… (de deelstaten hebben geen ‘constitutieve autonomie’, ziet u). Op zijn minst een grootse academische zitting zou eerbaar zijn. Maar ach ja, niets van dit alles. Dat is te veel luister voor een dood verleden. Rijk Vlaanderen blinkt uit in arme historische kennis. Westminster zou zich schamen voor zoveel onwetendheid.

Voetnoten:

[1] J.C.H.Blom, E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden*, Intro, Baarn, 1993, blz. 53.

[2] Jan en Annie Romein, *De Lage Landen bij de zee*, De Haan, Utrecht, 1949, blz. 104.

[3] Raoul Van Caenegem, *Geschiedenis van Engeland*, Davidsfonds, Leuven, 1997, blz. 99.

[4] Winston Churchill, *The History of the English Speaking Peoples*. *1. The Birth of Britain*, Cassell, London, 1974, blz. 187.

[5] Winston Churchill, *The History of the English Speaking Peoples. 1. The Birth of Britain*, Cassell, London, 1974, blz. 186.

[6] Jan en Annie Romein, *De Lage Landen bij de zee*, De Haan, Utrecht, 1949, blz. 106.